

משמעות הקבלה בקרוב או בפסול

הרב שלום קליין

פתיחה

פרק א: קבלת פשר וקאו"פ - האם תלויה בקנין
 דעת הרשב"ם: הקבלה מדין הודאה
 דעת התוס' - קבלת קאו"פ כשהתביעה הודית
 קבלת קאו"פ - תקנת חכמים
 הקבלה בקאו"פ - ויתור על הרכב בי"ד כשר
 פרק ב': קבלת קאו"פ בפני מי
 הבי"ד והש"ך מבררים מחלוקת הגהות אשר"י והנ"י
 הסבר הירושלמי לדעת התומים
 הנתיבות: הגהות אשר"י ונ"י דנים בנושאים אחרים
 יסוד מחלוקת הראשונים: מתי גמר הדין כשקיבל שבועה על עצמו
 עד מתי חוזר בו בקבלת עד - דעת הנ"י
 עד מתי חוזר לדעת הנ"י בקבלת דיין פסול בבי"ד של ג'
 פרק ג': קיבל עליו חוץ לבי"ד ונשבע - האם יכול השני לחזור בו
 סיכום

פתיחה

בשו"ע ס"י כב, א נפסק שאדם שקבל עליו קרוב או פסול לדיין או לעד - יכול לחזור בו עד שיגמר הדין.

הלכה זו מבוססת על הסוגיא בסנהדרין (כד א), שם חלקו במשנה ר"מ וחכמים בקבלת קרוב או פסול. ר"מ סובר שיכול לחזור בו, וחכמים סוברים שאינו יכול לחזור בו. בגמרא שם חלקו האמוראים בשתי שאלות:

1. במשמעות הקבלה - התחייבות מבחינת המקבל, אתן לך או מחול לך, דעת ר"י בשם שמואל שהמחלוקת במחול, ובאתן לך לכולי עלמא יכול לחזור, ולר' יוחנן המחלוקת באתן לך.
2. מהו שלב הדיון שחלקו בו ר"מ וחכמים. ר"ל סובר שהמחלוקת לפני גמר דין אך לאחר גמר דין לכו"ע אינו חוזר, ואילו ר' יוחנן סובר שם שלאחר גמר דין מחלוקת.

בסיום הסוגיא שם הובאו שתי הלשונות בדעתו של רב נחמן ברי יעקב בשאלת פסיקת ההלכה. להלכה קבלו הראשונים את הפסק של שתי הלשונות, ונתקבל להלכה שבאתן לך ולאחר גמר דין מחלוקת, והלכה כדברי חכמים. וכתב הרא"ש שם (פ"ג סי' ה) שלמסקנת הגמרא המחלוקת מצומצמת למקרים אלה, ולפני גמר דין לדעת רבנן יכול לחזור בו אף במחול לך, וממילא לא חלקו רבנן על ר"מ אלא בגמר דין, ובשלבם הקודמים הם מקבלים דעתו שבכל מקרה יכול המקבל לחזור בו.

פרק א: קבלת פשר וקאו"פ - האם תלויה בקנין

השאלה הראשונה שמבקשים אנו להעלות: קשורה לפעולת הקנין מצד המתחייב כדי לקבל על עצמו את הקאו"פ (קרוב או פסול).

מהגמרא שם משמע שההתחייבות מתקבלת בלא קנין, שהרי נאמר שם בסיום הסוגיא, שאם קנו מידו - הדבר מחייב ואינו יכול לחזור בו גם לפני גמר דין, משום שאין אחר קניין כלום, מכאן שהסוגיא עוסקת בלא עשו קניין, והשאלה, אם כן, מכח מה מתחייב המקבל בדין הקאו"פ?

שאלה נוספת המסתעפת משאלה זו היא: מה ההבדל העקרוני בין קבלת דין פשרה לקבלת קאו"פ. בפשרה מצאנו שהקבלה מחייבת אך ורק כאשר היה קנין, כמסקנת הגמרא (ו,א) שפשרה צריכה קניין, וכך נפסק בשו"ע סי' יב. ושם שבשו"ע הודגש שהקנין צריך לחייב ממש על מנת שיתפוס, ולא יחשב לקנין דברים.

אם כן, נשאלת השאלה: מדוע כאן ההתחייבות קיימת גם ללא קנין כלל? להדגשת הענין נצטט מהאור זרוע בתשובה סי' תשנב (אות ב) הדן באדם שקיבל על עצמו נוכרי, ואח"כ ביקש לחזור בו:

"אמת דינו של שמעון... מצי למיהדר ביה דהלכה כרבא דלפני גמר דין יכול לחזור בו... ואפילו אם אמר כך לאחר גמר דין... אפילו הכי יכול לחזור בו, אם לא קנו מיניה... דבדיבור בעלמא... אין זה כלום אפילו בישראל קרוב, דבדברים לא משעבד נפשיה".

שאלה זו נידונה כבר בנמוקי יוסף (ד א ברי"ף) ותשובתו שם: "דשאני הכא (בקאו"פ) דמ"מ לדין הם מאמינים אותם, הלכך גמרי ומקנו, מה שאין כן בפשרה שאינה דבר מסוים, והיא תלויה בדעתו של בוצע, הלכך לא סמכא דעתיה ולא מהניא אלא בקניין".

בהסבר דין פשרה שתלוי בקנין, דברי הנ"י ברורים מאוד, אך כיצד מתפרשת לדברי הנ"י הקבלה בקאו"פ.

ביסוד הקבלה של קרוב או פסול מצאנו מספר מקורות.

דעת הרשב"ם: הקבלה מזין הודאה

הרשב"ם במסכת בבא בתרא (קכח:) בענין תביעת שורי גנבת, כשהנתבע מכחיש אך מאפשר לתובע להשבע. הרשב"ם שם (ד"ה אינו יכול) מפרש שיסוד הקבלה הוא הודאה, כלומר כאשר הנתבע מעביר את זכות ההוכחה לתובע, ובכך הוא מודה בשבועתו של התובע. את הסברא הזו מצאנו גם בני"י בבבא בתרא.

נראה שההודאה מבוססת על פסיקת בי"ד, בנגוד למחילה הנוהגת בהתחייבויות ובשעבודים כשאחד הצדדים מבטל **מכוחו** את ההתחייבות. ההודאה פועלת מכח בי"ד, שבכוחם להפעיל "הפקר בי"ד הפקר".

אלא שהשאלה שיש להעלות היא, האם על יסוד ההודאה ניתן לבסס את המצבים השונים של קבלת קאו"פ.

הרשב"ם דיבר על קבלת שבועה, כשמראש ברור שהתובע מוכן להשבע ומדובר שבפועל הסכים להשבע, ולכן הקבלה מתקבלת כנאמנות בבי"ד בדומה להודאת בע"ד, אך כשמקבל את הקאו"פ כדיין הרי מאמין בצדקת טענותיו, ואינו יודע כלל כיצד יפסקו הדיינים, וקשה אם כן, לדמות זאת להודאה בבי"ד.

דעת התוס' - קבלת קאו"פ כשהתביעה הדדית

מצאנו סברא נוספת שהוזכרה באחרונים ומקורה בתוס' בבא מציעא (עד ע"א). בתוס' שם עוסקים באסמכתא, ולדעתם בקאו"פ הקבלה מבוססת על ההתחייבויות ההדדיות. התם (בקאו"פ) דין הוא שיועיל כיון שיש להם תביעה זה על זה, וכן כתב ברבינו ירוחם (מישרים נתיב א' יג) "ולא קנו בדברים זולתי כשיש להם תביעה זה על זה".

ניתן להבין את דברי התוס', שניתן להתייחס אל ההתחייבות כאל מעין מחילה, שהרי אף אחד מהצדדים לא יקבל את כל מבוקשו.

הנקודה שאין עליה תשובה מספקת לכאורה היא האם דברי התוס' יוכלו להתפרש בלשון הנ"י.

לפי פשט לשון התוס' לא כל כך ברור, מה ההבדל לדעת התוס' בין פשרה לבין קבלת קאו"פ. שהרי התוס' בסנהדרין (ו ע"א) פירשו בקבלה לפשרה, שגם במחילה יש צורך בקנין משום שאינו סומך על הדיינים ביחס לפסק דין שעתידיים לתת. אם כן, גם בקבלת קאו"פ לדיינים נזדקק לקנין, משום שגם במקרה זה אינו יודע את פסק הדין.

עוד יש להבין בדעת התוס' ובפרט בדעת רבינו ירוחם, שמושג הקבלה בלא קנין קיים דוקא כ"שיש תביעה זה על זה", ואם כן, במצבים אחרים כשהאחד תובע והשני נתבע לא יהיה דין קאו"פ.

קבלת קאו"פ - תקנת חכמים

בהלכה פסוקה ס"י כב (העי' 5) מביא בשם 'ישועות ישראל' שאין אפשרות לקבל את דעת הרשב"ם (דלעיל) שיסוד החיוב הוא הודאה, וזאת במקרה והוא מכחיש במפורש את דברי הבר פלוגתא שלו. לכן הוא מבקש לומר שהקבלה כאן מבוססת על תקנת חכמים לאסור קטטות ומריבות.

אפשרות זו, לא מצאנו לה רמז בראשונים, ובעיקר בדברי הנ"י, שעומדים אנו על פרושם, אין אפשרות לקבל את דבריו, כי לדבריו אין כלל מקום להשוואת קבלו קאו"פ לקבלת פשרה, שהרי להסבר זה יסוד הקבלה בקאו"פ הוא תקנת חכמים, בשונה מפשרה.

הקבלה בקאו"פ - ויתור על הרכב בי"ד כשר

כדי לתת מענה לבעיה שהעלנו, נראה שיש ראשית לדון במה שונה דין קאו"פ מדין רגיל. השאלה היא: האם יש כאן סוג אחר של דין, או שבסך הכל מדובר בפורום אחר, כלומר הצורה החיצונית שונה, אך בתוכן אין הבחנה בין דיננו לדין רגיל.

בפשרה ברור שהתוצאה שונה מאשר בדין ממש, אין מה בקאו"פ? בשו"ע ס"י כב א' נאמר שלאחר גמר דין אין המקבל קאו"פ יכול לחזור בו, והוא שלא נודע שטעו". ומפורש שם עפ"י ההגהות מיימוניות והמרדכי, שאם טעו הדין חוזר בכל מצב. וכיון שהקאו"פ אינם משנים את הדין, אלא שפורום קבלת הדין שונה, ניתן לאמר שאין כלל להתייחס לקבלת הדיינים, בדומה למחילה והתחייבות בקבלת פשרה או ביחסים אחרים שבין אדם לחברו. בקבלת פשרה, שאין מדובר בפסיקה לפי הדין, ממילא ההסכמה היא הנותנת תוקף לדין, ולכן צריך קנין ממש.

לעומת זאת, בקאו"פ התורה שביקשה שהדין יהיה דין צדק קבעה מראש שהקאו"פ לא יוכלו לשבת בדין או להעיד משום החשש לעוות הדין, אך במקום שבעלי הדין אינם עומדים על זכותם זו ומוותרים עליה: אין אנו מתייחסים לכך כאל התחייבות ממונית חדשה, אלא כאל ויתור על זכות מסוימת שהיתה להם

בדין, וברגע שקבלו על עצמם קאו"פ - ממילא הם נתנו תוקף לפסיקתם, אף שעשו זאת בלא קניין.

מעין הוכחה לצורה זו של קבלה המחייבת מצאנו בדעת ראשונים יחידה, היא דעת הראב"ן, הסובר שמסקנת הגמרא בסנהדרין (ו.) שפשרה צריכה קניין לא נאמרה כשמקבל בפני ג'. לדעתו: כשמקבל הפשרה בפני ג' כשרים - אין צורך בקניין.

חייבים לומר שהראב"ן חולק על הראשונים האחרים בהגדרת הפשרה כגמר דין לכל דבר, אולם, מעבר לכך, ודאי שהראב"ן סובר שקבלה בבי"ד, אף שהאדם אינו מקבל על עצמו התחייבות מסוימת, אלא הליך מסוים, ההתחייבות מחייבת כמו הודאה בבי"ד.

פרק ב': קבלת קאו"פ בפני מי

מענין לענין באותו ענין. הנושא הבא הוא באיזה מעמד נעשית ההתחייבות לקבלת קאו"פ. השאלה שדנים עליה האחרונים היא: בפני מי נעשתה קבלת דין הקאו"פ.

בעיקרו של דבר עומדת כאן השאלה האם שונה קבלה בפני בי"ד מקבלה מחוץ לבי"ד.

יש להקדים ולומר, שקבלה בפני בי"ד פירושה הפשוט, שבא לבי"ד כשר ומקבל בפניהם את סמכותם של הדיינים הפסולים. יש להשוות זאת לקבלת עדים פסולים שעל ידי קבלתם בפני בי"ד כשרים ממתאפשרת עדות העדים הפסולים.

הבי" והש"ך מבררים מחלוקת הגהות אשר"י והנ"י

הבי"י (סי' כב לג:) סובר שבענין זה יש מחלוקת ראשונים. הוא מצטט מדברי ההגהות אשר"י פי' זה בורר (ברא"ש שם סי' ה ד"ה וכולה מתניתין) הסוברים, שהקבלה במשנה בקבלת קאו"פ או בשבועה אינה תופסת אלא אם כן, היתה בפני בי"ד, אך אם היתה מחוץ לבי"ד אינה מחייבת, וממילא, לאחר גמר דין חוזר.

בנגוד לדיעה זו מביא שם הבי"י את דעת רבינו ירוחם הסובר, שאם אדם היה חייב שבועה דאורייתא, וחברו ויתר לו שלא בפני בית דין והסתפק ב: דור לי בחיי ראשך, והמתחייב נשבע - אין המקבל יכול לחזור בו.

עוד מביא הבי"י את דעת הנמוקי יוסף שקבלה מחוץ לבי"ד מועילה, ומדבריו משמע שיש בסיס רחב לאפשרות שקבלה מחוץ לבי"ד מועילה.

הש"ך עומד על מחלוקת זו בתחילת סימן כב והוא מתמקד בשתי נקודות:

ראשית רוצה הוא להבדיל בין הקבלה ב"דור לי בחיי ראשך" לעצם השבועה. הוא טוען שגמר דין הוא קבלת השבועה שאינה מחייבת אם היתה חוץ לבי"ד, אך אם נשבע בפועל גם להגהות אשר"י אינו יכול לחזור. ממילא סובר הוא שאין כל הבדל בין דעת הגהת אשר"י לדעת ר' ירוחם ולשניהם כל עוד לא נשבע אין משמעות לקבלה חוץ לבי"ד ובנשבע לשניהם אינו יכול לחזור בו.

נקודה שניה שעומד עליה הש"ך היא דעת הנ"י, שהש"ך מצטט מדבריו בפי' יש נוחלין, ולדעתו האמור במשנה ובגמרא שעד גמר הדין יכול המתחייב לחזור נאמר רק ביחס לקבלה מחוץ לבי"ד, אך בקבלה בבי"ד אינו יכול לחזור בו לאחר הקבלה. בענין זה סובר הש"ך שיש לקבל את דעת ההגהות אשר"י שהקבלה אינה מועילה מחוץ לבי"ד, וגם בקבלה בבי"ד חוזר עד גמר דין.

ראיה לכך הוא מביא מהירושלמי פי' זה בורר (הל' ד) שם נאמר בענין קבלת קאו"פ:

"קבל עליו בפני שנים יכול הוא לחזור בו, בפני ג' אין יכול לחזור בו, שמואל אמר: בשלא נטל מזה ונתן לזה, ר' יוחנן ור"ל אמרו: אפילו נטל... ונתן... יכול לחזור בו".

הש"ך מניח שהקבלה מחוץ לבי"ד "שלא במקום הקבוע לשיבת הדיינים, אפילו הם ג' - לא מקרי בבי"ד", ואם בקבלה לפני שניים סובר שמואל שניתן לחזור עד בצוע פסק הדין, ודאי שבקבלה מחוץ לבי"ד אין הדבר תופס אפילו לאחר גמר דין, וכדעת הגהות אשר"י.

למסקנה מקבל הש"ך להלכה את הגהת אשר"י בענין הקבלה מחוץ לבי"ד, אלא שבענין השבועה סובר הוא שהגהות אשר"י יודה לאחרים, שאם נשבע אין חזרה, אפילו אם מדובר בקבלה מחוץ לבי"ד.

בנקודה השניה בדברי הש"ך האלה דנים האחרונים, ותורף שאלתם: האם אין מקום לחזרה לפני גמר דין כאשר הקבלה בבי"ד.

הסבר הירושלמי לדעת התומים

התומים דן באריכות בהסבר הירושלמי ממנו הוכיח הש"ך שאין משקל לקבלה שלא בפני בי"ד, ומ"מ סובר שאין לדחות את דעת הנ"י בגלל דברי הירושלמי. הוא מביא את דעת הנ"י בב"מ (סוף פ"א יא:) בשם הרשב"א והר"ן, שמסיום דברי הירושלמי: "שקבל בפני ג' אין יכול לחזור בו", מוכח שמהתחילו לטעון בפני הדיינים אין יכול יותר לחזור בו. לכאורה, מדובר כאן אף כשהיה פסול, אלא שקבלו בפני בי"ד ולכן לא יכול יותר לחזור, וזה מתאים לכאורה לדעתו של הנ"י.

אלא שמאידך, כשלא היתה קבלה בפני ג', שמענו בירושלמי שאין ערך לקבלה גם לאחר גמר דין לדעת ר' יוחנן ור"ל, או אם היה בצוע של פסק הדין: "נטל מזה ונתן לזה" לדעת שמואל.

לכן שואל התומים: האם ניתן בכלל להוכיח לענייננו מהירושלמי, כשלפחות באחת הנקודות הנוגעות לענין: בשאלת הקבלה מחוץ לבי"ד, הוא חולק בודאות על הבבלי.

עוד מקשה התומים: כיצד ניתן ליישב את דעת שמואל, הסובר בתחילת הבבלי במס' סנהדרין ששנים שדנו דיניהם דין, כלומר שבדיעבד אין הבדל בין שנים שדנו לשלושה, ואילו כאן בירושלמי סובר שיש הבדל ניכר בין קבלה בפני ג' לקבלה בפני שנים. (מצאנו התייחסות לדברי שמואל אלה בסיום דברי השי"ך הנ"ל, שגם מהם הוא מוכיח דלא כהנ"י, אלא שיש צורך בבאור רב כיצד יש לענות לדעתו על שאלת התומים).

משום שאלות אילו סובר התומים שהירושלמי אינו עוסק ישירות בנושא הנדון כאן.

את הסיפא בירושלמי, שבו דנו שמואל ר' יוחנן ור"ל, מעמיד התומים שהם עוסקים בדעת ר"מ במשנה, הסובר שניתן לחזור גם לאחר גמר דין, בעוד שהדין שלנו בדעת רבנן שהתקבלה להלכה, ורבנן סוברים שאין לחזור בקבלת קאו"פ לאחר גמר דין.

את דין קבלה בפני ג' שממנו למד הנ"י בספ"ק בב"מ שקבלה בפני ג' תופסת, ואין אפשרות לחזור ממנה לאחר שטענו טענותיהם, מעמיד התומים בקבלת ג' כשרים, שאם בא לפנייהם וטעם טענותיו - אינו יכול יותר לחזור בו.

על אף הדוחק הרב שבפרוש זה, בצורה כזו מתפרש הירושלמי באופן שאין ממנו סתירה לנאמר בבבלי, ומאידך אין אפשרות גם להביא ממנו ראיה לנ"י לשיטתו בקבלה בפני ג' משום שהירושלמי עוסק בג' כשרים.

אולם עדיין יש מקום לשאול: האם יש מהירושלמי הוכחה לדעת ההג"א וכפי שהבין השי"ך?

הנתיבות: הגהות אשר"י ונ"י דנים בנושאים אחרים

הנתיבות סובר שיש מקום להוכיח מהרישא בירושלמי שקבלה בפני שנים יכול לחזור בו כדעת ההג"א, וממילא חוזר גם בקבלה מחוץ לבי"ד, ובאופן כללי הוא מקבל את דעת התומים בהסבר הירושלמי. אלא שמעבר לכך דן הוא בעיקרה של מחלוקת הנ"י וההג"א: הוא סובר שבנגוד למה שנראה מתוך הבי"י והשי"ך שהובאו

לעיל, אין הכרח להעמיד מחלוקת ברורה בין ההג"א לנ"י, אלא "מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי".

הנתיבות מקדים ומקשה על הנ"י: מניין למד שקבלת קאו"פ בבי"ד מועילה אף לפני גמר דין? עובדה זו מחזקת את דעת ההג"א שלדעת הש"ך והנתיבות דבריו מוכחים בירושלמי. עוד הוא מקשה מדוע הדגיש הנ"י בבי"ב (נו: ברי"ף) כשהוא דן בשבועת התובע: הטוען לחברו גנבת וכו', וכשהשני מגיב השבע וטול, שאין הנתבע יכול לחזור בו מקבלתו משום: "וקבלת הלה כאילו צו כן הבי"ד ואע"פ שלא נשבע עדיין". השאלה היא מדוע אין הנ"י מסתפק בעצם כוחה של הקבלה, והוא מתאמץ להגדירה כצווי בי"ד.

מתוך דברי הנתיבות נראה שהוא אכן סובר שאליבא דכו"ע אין הקבלה מוחלטת אלא אם כן ההליך הושלם, וזו הסיבה שניי מתבטא שזהו צווי בי"ד, אלא שהשאלה מתי אנו רואים את הענין כגמור.

עוד הוא מניח, שאם הנדון נוכח בדיון אינו יכול לחזור בו, ואנו עוסקים במצב שקיבל בתחילת הדיון, אך אינו נוכח בהמשך הדיון. ולעצם דעות הראשונים: לדעתו יש הבדל עקרוני בין קבלת דיין לקבלת עדים: בקבלת עדים ניתן לומר שאם העדים הפסולים העידו בהרשאתו של הנדון - אינו יכול לחזור בו, משום שהדבר נחשב לקבלה גמורה וסופית, לעומת זאת בקבלת דיינים: למרות שנעשו שלבים מסויימים בדיון בנוכחותו - הוא יוכל לחזור בו לדעת רבן במשנה לפני גמר דין. סיבת ההבדל, שהעד מסיים את חלקו בסיום העדות, וכיון שהיתה קבלה בזמן העדות - לא יוכל יותר הנדון לחזור בו. בעוד שהדיין לא גמר את חלקו אלא כשנגמר הדין.

היוצא מכאן הוא, ביחס לקבלת קאו"פ כעד - הקבלה מועילה לפני גמר דין, וכיון שכבר העיד לא יכול יותר המקבל לחזור בו כשהיתה קבלה בבי"ד, כי שלב הדיון נגמר ואינו יכול יותר לחזור בו, ובמקרה זה עוסק הנ"י. לעומת זאת כשמקבל דיינים פסולים, ואינו נוכח בכל שלבי הדיון, כיון שקודם גמר הדין עדיין לא סיימו הדיינים את תפקידם - יכול עדיין לחזור בו, ואף שהקבלה מראש היתה בבי"ד: עדיין אין כאן צווי בי"ד, ולכן סובר ההג"א שיכול לחזור בו, ובמקרה זה יסכימו עמו הנ"י. הסבר הנתיבות המבוסס על מספר הנחות כפי שראינו לעיל, בהם הוא מבקש ליישב את דעות ההג"א והנ"י.

על הסבר זה יש להקשות: מצאנו בבבלי חזרה לפני גמר דין או אחריה, ולא מצאנו חלוק בגדרי הקבלה בין קבלת עדים פסולים לדיינים פסולים, שהרי הלכה זו

למדנו במשנה ריש פרק זה בורר, ומשמע שבשני הנושאים (עדים ודיינים) חלקו ר"מ ורבנן במקביל, אלא שהגמרא שם דייקה בהבדל מסויים בין יחיד פסול לרבים, ולדברי הנתיבות הקבלה שונה.

להלן נניח הנחות שונות במקצת, וננסה ליישב אחרת את דעות ההג"א והני"י.

יסוד מחלוקת הראשונים: מתי גמר הדין כשקיבל שבועה על עצמו

כפי שראינו, הנתיבות הניח שביחס קבלת עד קאו"פ, עצם נוכחות המקבל בעדות הקאו"פ מחייבת אותו בלא יכולת לחזרה.

דומה שהנתיבות למד זאת מדברי הני"י בב"ב (נו: הני"ל) ובסנהדרין (ד. למטה). בשני המקומות דן הני"י במחלוקת הראשונים כשהנתבע קבל על עצמו שבועת התובע האם יכול לחזור בו מקבלתו לפני שהשני נשבע: ר"ת (ב"ב קכח. תוס' ד"ה הכי) והרא"ש בסנהדרין (פ"י ז"ב ס"ה) סוברים שרק אם נשבע בפועל אין השני יכול לחזור, ואילו הרי"ף סובר שגם אם לא נשבע עדיין בפועל: כיון ששני הצדדים הסכימו שהתובע ישבע - הצד המתחייב אינו יכול לחזור בו. הני"י מפרש באריכות את שיטתו של הרי"ף, ובענין זה הוא אומר בסנהדרין (שם): "כיון שקבל בבי"ד, לא מצי הדר ביה", וכן בב"ב הלשון שהובאה לעיל "ואם א"ל בפני בי"ד: רצונך השבע וטול קבלה הלה - הוי כאילו צו כן הבי"ד".

במה נחלקו הראשונים?

נראה שנחלקו בהגדרה שהגדיר הרא"ש בסנהדרין (דלעיל): "דמידי דלא שיין ביה פסק דין בעוד שלא נעשה המעשה הוי כלפני גמר דין".

הרא"ש סובר שיש הבדל ניכר בין פסיקה של בי"ד המבררת את אמת התורה והמסיימת לחלוטין את הספקות וההתלבטויות, לבין מציאות שהאדם ע"י מעשה מסויים מברר את פסק הדין. לכן שבועה שהאדם קיבל על עצמו או תשלום מסויים שהאדם קיבל על עצמו לפני משורת הדין (כמו קרן בשומר חנם דיכול היה להפטר בשבועה) - אינו נחשב לגמר דין ועדיין יכול לחזור בו.

הני"י לעומתו סובר, שכיון שמדובר כאן בקבלה לצורך בצוע יש לעניין הזה תוקף של פסק דין. ולכן הוא סובר שאדם שקבל על עצמו להשבע או לשלם, אף שבי"ד לא יכלו לחייבו, קבלתו מחייבת וסופית.

ניתן לומר בפשטות, שלדעת הרא"ש קבלתו של האדם בכל קאו"פ לא תועיל ולא תחייב אותו, אלא אם כן סיימו בי"ד את פסיקתם והאדם לא חוזר בו. כיון שהתורה לא חייבה את האדם לקבל פסק דין אלא אם כן הוא מבוסס על הליך כשר שבו דיינים ועדים כשרים, וגם אם קבל עליו: כיון שהקאו"פ פועלים מכוחו, כל זמן שלא

נסתיים ההליך - הדבר עדיין אינו מחייב את המקבל, בעוד שלנ"י: קבלת האדם מרצונו מחייבת כפסק דין.

עד מתי חוזר בו בקבלת עד - דעת הנ"י

אלא שתשאל השאלה בדעת הנ"י: הוא שסובר שלגבי שבועה, שברגע שהאדם קבל על עצמו שבועה אינו יכול יותר לחזור, משום שגם אם לא היה צווי מפורש של ביי"ד לבצוע ולפסיקת הענין והדבר תלוי בשבועתו, אך כיון שקבל נחשב הדבר להכרעה, אך מה הדין בקבלת עד קאו"פ או בקבלת דיין האם גם כאן הקבלה תחייב?

ניתן לומר שיש הבדל עקרוני בין קבלת שבועה לבין קבלת עדות וקבלת דיינים: בקבלת שבועה כיון שהצד האחד מתחייב לבצע והשני מתחייב לקבל - יש כאן פסק דין, שאין אחריו פס"ד אחר, אך הן במקרה של דיינים פסולים, ואף במקרה של עדים פסולים, כיון שעדיין לא נסתיים הדיון ויש צורך בפסיקה וגמר דין: כאן לא שמענו שהקבלה תופסת לפני גמר הדין הפורמלי.

ממילא, באותה מידה שההג"א סובר שקבלה בביי"ד אינה מחייבת עד גמר דין ביחס לשבועה, הוא יאמר זאת גם ביחס לדיינים פסולים וגם ביחס לעדים פסולים. מאידך הנ"י, שביחס לשבועה אמר שההתחייבות להשבע נחשבת לגמר דין, וכאילו צוו לו ביי"ד לעשות הדבר, ולכן נאמר ביחס לשבועה שהוא פסק דין לדעתו, אך האם ממשיך וסובר הנ"י שכל קבלה בביי"ד אף לפני גמר דין מחייבת?

עד מתי חוזר לדעת הנ"י בקבלת דיין פסול בביי"ד של ג'

אם נעיין בלשון הנ"י בסנהדרין (הנ"ל ד. למטה), הרי שם הוא אומר דברים מפורשים. כאשר הוא מפרש את דברי הרי"ף הוא מתחיל ואומר:

"דקבלה בביי"ד מהניא ושוב אינו יכול לחזור בו", ובהמשך: "אלא

נשבע בע"כ כיון שקבל עליו בביי"ד ולא דמי לנאמן עלי אבא דאע"פ

שקבל בביי"ד דיכול לחזור בו".

מפורש בדבריו, שקבלת קאו"פ אף שהקבלה בביי"ד - יכול לחזור בו, ובנגוד לדברי הש"ך שלמד מדבריו, שהסביר בדעת הנ"י, שבכל קבלה בביי"ד אינו חוזר (וזאת בנגוד להג"א). אדרבה לכאורה מדבריו כאן נראה שהקבלה שדן בה הוא קבלה בביי"ד, ואף על פי כן - חוזר.

אלא שכאן מתייצב הצטוט בש"ך מדברי הנ"י. הש"ך כותב שם (בריש דבריו

בס"ק א):

"אבל קבל בפניי ביי"ד קאו"פ, אפילו קודם גמר דין אינו יכול לחזור, וכן בדור לי בחיי ראשך כשקבל שלא בפניי ביי"ד ונשבע... איי לחזור בו, אבל אי"ל כן בפניי ביי"ד: מיד כשקבל הלה ליטבע - ה"ל כאילו צוו לו ביי"ד כן".

מלשון הש"ך הזו ברור, שלדעת הנ"י קבלת קאו"פ בפני ביי"ד אינו יכול לחזור בו. דבר זה קשה מאוד ליטבע עם לשון הנ"י בב"מ שהבאנו לעיל. אולם עד כמה שמפליא הדבר לשון הנ"י (ב"ב שם נו:) שונה מהציטוט בש"ך, ולא מצאנו שם שקבלת קאו"פ בפני ביי"ד אינו יכול לחזור לפני גמר דין. אמנם בסוף אותו דבור אומר הנ"י:

"כיון שאמר ליה אבא או אביך (הדיינים הפסולים) הדין הנראה להם... צריך ליתן ולקיים מאמרם אחר שגמרו דינם ופסקו ליתן, אבל קודם גמר דין יכול לחזור בו שהרי לא קבל בפניי ביי"ד"

ומכאן ניתן לכאורה נדייק, שאילו היה מקבל בפני ביי"ד לא היה יכול לחזור בו. אולם נראה מכח לשון הנ"י בסנהדרין, שגם כאן לא לזאת כוון הנ"י. כוונתו כאן: "שהרי לא קבל בפני ביי"ד" - לאותה קבלה שדבר עליה לעיל, והיא קבלת שבועה או קבלת תשלום שעליה אמר, שעצם הקבלה נחשבת לגמר דין. אך קבלת הקאו"פ לא מצאנו מפורש שלדעת הנ"י מחייבת יותר כשהקבלה בבי"ד, אדרבה מפורש בסנהדרין שלדעתו אינה מחייבת, אלא לאחר גמר דין. היוצא מדברינו, אם כנים הם: אין הכרח להעמיד מחלוקת בין הנ"י להג"א בענין הערך המיוחד של הקבלה בבי"ד. לענ"ד, גם לדעת הנ"י הקבלה המחייבת בכלל היא הקבלה בבי"ד, ולכו"ע עד גמר הדין יכול לחזור בו. כלומר, שאין מחלוקת בין הג"א לנ"י, אף לא בצורה שהעמיד התיבות שכל אחד מודה לחברו במקרה מסויים אלא שגישתו של הג"א היא המתקבלת.

פרק ג': קיבל עליו חוץ לבי"ד ונשבע - האם יכול השני לחזור בו

עד עתה דנו בדברי הש"ך בהנחתו שיש מחלוקת בין הנ"י להג"א אם הקבלה בבי"ד מחייבת לפני גמר דין. בפרק זה נעמוד על הנקודה הראשונה שהזכיר הש"ך, והיא מחלוקת הראשונים כשקבל חוץ לבי"ד ונשבע. במקרה זה סובר הש"ך שכולם מסכימים לדברי ר' ירוחם שהובא לעיל, שאם קבל שבועה חוץ לבי"ד ונשבע - אינו יכול לחזור בו, אף שהקבלה חוץ לבי"ד אינה מחייבת.

דומה, שגם על נקודה זו בדברי הש"ך יש מקום לפקפק. בלשון רבינו ירוחם שמובאה בב"י ברור שהשבועה מחייבת וכפי שהסכים הש"ך. השאלה שאנו מבקשים להעלות היא בדעת ההג"א.

לשונו שם ברא"ש: "וכולה מתניתין מיירי שקבל עליו אבא ואביך ודור לי בחיי ראשך... היינו שקבל עליו בב"ד, דאי חוץ לב"ד ולא קני מינה - אפילו לאחר גמר דין חוזר לכו"ע".

ורצה הש"ך לומר, שהג"א יודה לרבינו ירוחם, שאם היתה קבלה מחוץ לב"ד ונשבע: אין המתחייב יכול לחזור בו.

אמנם אם נתבונן במקורה של ההגהה בהג"א, המצוי בתקופה זו בידינו, ניתן להוכיח, לכאורה, אחרת.

הגהת אשר"י זו מקורה באור זרוע סנהדרים פ"ג סי' יד ד"ה "ופסק רבינו". נראה שהשאלה, האם יכול המתחייב לחזור לאחר שהתובע נשבע תלויה בשאלה: מהו גמר דין לדעת האור זרוע.

לעיל עמדנו על מחלוקת ר"ת והרא"ש כנגד הרי"ף במקרה שקיבל עליו להשבע, ובפועל עדיין לא נשבע, האם יכול לחזור. האו"ז סובר שם שיש לגרוס בגמרא בבבא בתרא: "ונשבע" כגרסת ר"ת, ואומר שם האו"ז:

"וכדאוקימנא דלאחר גמר דין מחלוקת, כן הכא דלאחר דנדר בחיי ראשו קא מיפלגי, והלכה כחכמים... אבל קודם דנדר - לכו"ע הדר ביה".

האו"ז, אם כן, סובר שגמר דין בשבועה אינו ההתחייבות להשבע אלא השבועה עצמה, כדעת ר"ת.

ולפי לשון האו"ז לעיל שצוטטה בהגהות אשר"י: "וכולה מתניתין... ודור לי בחיי ראשך... היינו כשקיבל עליו בב"ד, דאי חוץ לב"ד... אפילו לאחר גמר דין חוזר", ואם גמר דין בשבועה הוא השבועה עצמה, אם כן, יכול לחזור בו גם לאחר השבועה, כשהקבלה היתה חוץ לבית דין.

ממילא יוצא, שבהכרח חולק האו"ז שצוטט בהגהות אשר"י על רבינו ירוחם וסובר, שכשם שכל קבלת קאו"פ חוץ לב"ד לא מחייבת, אף לאחר גמר דין, כך גם השבועה בפועל לא תחייב בקבלה חוץ לב"ד.

סיכום

בקשנו לדון בקבלת קאו"פ במספר נקודות מרכזיות:

א. כיצד ניתן להבין את קבלת הקאו"פ בלא קנין, בניגוד לפשרה המחייבת קנין.

- ב. עוד דנו, האם יש מצב שהקבלה מחייבת מיידית בלא אפשרות חזרה. האחרונים סברו שהדבר שנוי במחלוקת, והעלנו שאפשר דאליבא דכו"ע הקבלה היא בב"ד, ואפשר לחזור עד גמר דין.
- ג. דעת הש"ך שאם נשבע כבר - השבועה מחייבת לכו"ע, אף שהקבלה היתה חוץ לב"ד, ובררנו שלדעת האו"ז מסתבר שאפשר לחזור במקרה זה אף כשנשבע.